

Ключевые слова: профессиональное становление, личность, учебно-воспитательная среда, компоненты профессионального становления, составляющие учебно-воспитательной среды, высшее учебное заведение.

Tetiana Solohub. The educational environment of the University as a factor of professional and personal formation of future specialists. The article reveals the essence of professional formation of the personality; defined stages and analyzed the components of professional formation of the personality of the future specialist. The concept of educational environment of a higher educational institution is defined and its role in personal and professional formation of a future specialist is explained. Analysis of the components of the educational environment as a factor of professional and personal formation of a future specialist is presented, as well as the necessity of interrelation and integrity of these factors of educational environment is justified.

Key words: professional development, personality, educational environment, components of professional development, components of the educational environment, higher educational institution.

УДК 378.046-02168-051: 005.962.131

ІринаТомашевська –
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Портфоліо як засіб моніторингу дослідницьких компетентностей аспірантів

Сучасні проблеми підготовки і атестації кадрів вищої кваліфікації в аспірантурі передбачають пошук шляхів контролю за якістю та рівнем підготовки аспіранта, за формуванням його дослідницьких компетентностей. Ефективним механізмом діагностики та оцінки підготовки аспірантів є портфоліо, одночасно виступаючи складовим елементом самооцінки – рефлексії пошукувача з приводу процесу та результатів дослідження.

Ключові слова: підготовка кадрів вищої кваліфікації, портфоліо, компетенції, компетентність, дослідницькі компетентності, особистісно орієнтований підхід.

Постановка наукової проблеми та її значення. Зміни, що відбуваються сьогодні в Україні, передбачають сучасне розуміння системи вищої освіти, яке відповідно уже сформоване у розвинених країнах як системи трьохрівневої і представлені ступенями бакалаврату, магістратури та аспірантури. Таким чином, аспірантура уперше в історії нашої країни стала ступенем вищої освіти.

Сучасні тенденції у підготовці кадрів вищої кваліфікації характеризуються підвищенням уваги до внутрішнього потенціалу особистості аспіранта, передбачаючи створення освітнього середовища, яке сприятиме становленню механізму творчого саморозвитку пізнавальних та дослідницьких здібностей пошукувачів.

Оцінка і контроль досягнень аспірантів були і залишаються однією з ключових проблем у підготовці кадрів вищої кваліфікації. Пояснення причин даного феномена може бути розглянута у різних площинах. Проте, одна із найважливіших, як показує досвід, можна віднести навчання «для майбутнього».

Інноваційним механізмом організації дослідницької діяльності аспіранта у науковому просторі розглядається портфоліо, як одна із форм що сприяє формуванню і оцінюванню його дослідницьких компетентностей та представлення його наукових досягнень.

Портфоліо широко досліджується і застосовується у зарубіжній педагогіці. Робота зі створення і апробації його моделей ведеться в США, Канаді, Великобританії, Німеччині, Швеції, Австралії та інших країнах.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Згідно із найбільш поширеною у науковому просторі думкою, портфоліо є сукупністю (колекція) робіт, що демонструють зусилля аспіранта, його досягнення та результати, здобуті у процесі навчання за певний відрізок часу. У сучасній практиці в портфоліо також включають розділи, що передбачають прогнозування та планування майбутніх етапів навчання та наукової діяльності в контексті безперервної «пожиттєвої» (life-termeducation) освіти.

Актуальність впровадження портфоліо у вітчизняній освіті пов'язується фахівцями із обґрунтуванням його розуміння, яке дозволить здійснити необхідну сьогодні трансформацію навчального процесу аспірантури.

Портфоліо є популярною і затребуваною педагогічною технологією. Моделі портфоліо різноманітні, досить гнучкі та функціональні. Загальною тенденцією стала поява нових форм портфоліо, які базуються на застосуванні сучасних інформаційних технологій («електроннепортфоліо») і зорієнтованих на нові освітні цілі («паспорт компетенцій і кваліфікацій»).

Електронне портфоліо (в зарубіжній літературі його називають «digitalportfolio», «electronicportfolio» або e-portfolio) реалізується за допомогою засобів інформаційних технологій і дозволяє автору портфоліо відбирати і структурувати інформацію, представлену у різних форматах (аудіо, відео, графічна інформація, анімація, текст, діаграми і графіки і т.д.). Для створення електронного портфоліо можуть бути використані різні програмні засоби: MS Word (текстовий процесор), MS Excel (табличний процесор), MS PowerPoint (редактор мультимедійних презентацій), MS Publisher (програма для створення буклетів, друкованих публікацій, веб-сайтів), MS FrontPage (інструментальне середовище для створення сайтів), MacromediaFlash (програмний засіб для створення мультимедійних додатків) тощо.

Перевагами електронного портфоліо перед традиційним (паперовим) портфоліо є:

- портативність. Е-портфоліо займає набагато менше фізичного місця, оскільки його можна записати на будь-який носій інформації (диск, флеш-карта, карта пам'яті та ін.);
- простота управління вмістом (в електронному портфоліо можна організувати систему гіперпосилань і кнопок для більш зручної навігації по розділах і структурних компонентів портфоліо);
- створення і використання е-портфоліо істотно підвищує рівень інформаційної компетентності автора портфоліо (інформаційна компетентність, здатність особистості аспіранта орієнтуватися в потоці інформації, уміння працювати з різними джерелами і пристроями інформації, знаходити і вибирати необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати і на основі отриманого знання конкретно і ефективно вирішувати будь-яку інформаційну задачу);
- доступність (наприклад, on-line версії портфоліо на Інтернет-сайтах), автор портфоліо може в будь-який момент часу, в будь-якому місці, маючи доступ до глобальної мережі Інтернет додавати і змінювати вміст свого портфоліо;
- забезпечення конфіденційності (доступ до е-портфоліо можна захистити паролем, а також передбачити різні права доступу до електронних матеріалів).

Портфоліо - сучасна освітня технологія, в основі якої використовується метод автентичного оцінювання результатів наукової діяльності пошукувачів.

Основна мета формування портфоліо аспіранта – аналіз і подання значущих результатів професійного та особистісного становлення майбутнього фахівця вищої категорії, забезпечення моніторингу культурно-освітнього зростання аспіранта, формування його дослідницьких компетентностей. Портфоліо дозволяє накопичити і зберегти документальне підтвердження власних досягнень аспіранта у процесі його навчання.

Портфоліо аспіранта є не тільки ефективною формою оцінки власних результатів освітньо-наукової діяльності, але і сприяє:

- Мотивації до наукових досягнень;
- Обґрунтованої реалізації самоосвіти для розвитку професійних і дослідницьких компетентностей;
- Вироблення уміння об'єктивно оцінювати свій професійний рівень, визначати напрямок професійного самовдосконалення та саморозвитку;
- Підвищення конкурентно спроможності майбутнього фахівця вищої категорії на ринку праці.

Для наукового керівника портфоліо аспіранта дозволяє:

- Отримувати інформацію, яка має значення для оцінки динаміки навчання в рамках реалізації індивідуального навчального плану роботи аспіранта;
- Виступати в якості експерта в оцінці досягнень та професіоналізму аспіранта;
- Виявляти проблеми підготовки, визначає перспективні напрями індивідуального розвитку аспіранта відповідно до його досягнень;
- Забезпечувати методичний супровід науково-дослідницької діяльності аспіранта.

Портфоліо доповнює основні контрольні-оціночні засоби знань аспіранта, і дозволяє враховувати не тільки рівень професійних компетентностей, а й рівень його всебічної самореалізації в науково-освітньому середовищі.

Портфоліо формується аспірантом самостійно протягом усього періоду навчання і завершується одночасно із завершенням навчання в аспірантурі. Портфоліо повинне оновлюватися не рідше як один раз на семестр. Контроль за якістю, повнотою і регулярністю формування портфоліо здійснюється науковим керівником.

Портфоліо містить коротку характеристику всієї науково-освітньої діяльності аспіранта протягом усього періоду навчання, що дозволить легко і швидко сформувати повну картину про нього та про його дослідження.

Аналіз вивчення психологічної та педагогічної літератури, а також власний досвід дає можливість визначити структуру портфоліо, що відображає його дослідницьку компетентність:

1-й розділ – освітній досвід аспіранта у науково-дослідницькій, соціальній та проектній діяльності. У даному розділі розміщуються: свідоцтва про освіту, сертифікати, що характеризують професіоналізм здобувача і підтверджують його готовність до занять наукою (диплом про вищу освіту, свідоцтва про перепідготовку, про освоєння освітніх програм різного рівня, свідоцтва, патенти на наукові відкриття, винаходи); документи про зарахування в аспірантуру, у тому числі дані про результати співбесіди, протокол складання вступних іспитів, відгук на вступний реферат або наукові публікації з рекомендаціями рецензентів про доцільність навчання в аспірантурі.

2-й розділ – навчальна робота. У даному розділі представлені відомості (протоколи складених іспитів і заліків, рецензії, відгуки на реферати інші види робіт) про засвоєння академічних дисциплін, про вивчення загальних і факультативних програм, курсів із свої наукової спеціальності та зінших спеціальностей; дані про складання іспитів кандидатського мінімуму. У цьому розділі аспірант може викладати виконані самостійно завдання із початкових курсів, що демонструють використання ним методів наукового пошуку і «працюють» на його дисертаційне дослідження. Оцінці підлягає і встановлення ступеня відповідності рівня підготовки аспіранта вимогам, чинним на даному ступені освіти, його готовність до науково-дослідницької діяльності. Матеріали даного розділу дозволяють здійснювати і самоконтроль за засвоєнням навчальних дисциплін освітньої програми аспіранта за відведений час і рівнем навчального навантаження.

3-й розділ – науково-дослідницька робота. У розділі розміщується інформація про роботу над темою дисертаційного дослідження (проміжні результати): текст обґрунтування теми, робочі матеріали по тексту дисертації: характеристики актуальності передбачувального дослідження, прогнозування та розробки шляхів її вирішення методами наукового дослідження, робочий план, структура дисертації, проект автореферату, експериментальні матеріали, методики дослідження проблеми, програмування педагогічного експерименту, результати або обґрунтування виконання окремих етапів дослідження, розділ (фрагмент) дисертації, реферативні огляди, бібліографія. У цьому ж розділі відображається участь аспіранта у колективних науково-дослідницьких програмах, які виконуються на кафедрі, або в межах університету. Оцінці підлягає відстеження розвитку науково-пошукового досвіду аспіранта (професійна науково-дослідна компетентність) в конкретній галузі науки.

4-й розділ – педагогічна практика (асистентська). У вимогах до формування основної освітньої програми підготовки аспіранта в галузі педагогічних науки передбачається проходження аспірантом педагогічної практики, що створює умови для розширення

професійних компетенцій аспірантів. Педагогічна практика аспірантів передбачає основну мету: сформувати практичні навички та вміння, необхідні майбутньому викладачеві, досвід самостійності роботи у проведенні семінарських та лекційних занять зі студентами. Предметом оцінювання асистентської практики можуть бути: аналітична довідка; аналітичний огляд вивчених робіт, бібліографія опрацьованих джерел з короткою анотацією кожного із них; відгуки на дисертаційні матеріали колег; методичні розробки проведених занять; виконаний фрагмент наукового дослідження тощо.

5-й розділ – наукові публікації. У розділі розміщуються: перспективні публікації, що підтверджують теоретичні та практичні результати дослідження; ксерокопії власних, уже опублікованих матеріалів, за темою дисертаційного дослідження або із проблематики наукового пошуку, публікації, пов'язаної із темою, яка розкриває загальнокультурний світогляд та компетентність аспіранта; рецензії на свої статті фахівців з даної про-проблеми. Таким чином, аспірант за час навчання в аспірантурі «накопичує» як свої публікації, так і бібліографію опрацьованих та проаналізованих наукових видань.

6-й розділ – інші види робіт, складається із матеріалів, що у вільній формі характеризують кваліфікацію та індивідуальні інтереси, досягнення аспіранта. У розділі можуть бути представлені свідоцтва участі аспіранта в якості аналітика, т'ютора на науково-практичних конференціях, семінарах. Розділ може містити відгуки про практичну значущість експериментальної роботи та багато інших матеріалів, що характеризують особистість аспіранта.

Варто зазначити, що кожний розділ портфоліо формується аспірантом на підставі власних цільових установок і уявлень про значимість тих чи інших результатів своєї наукової та професійної діяльності; а також містить неформальні матеріали починаючи від переліку документів про освіту, списку наукових публікацій, результатів складання кандидатських іспитів, заліків, завершуючи грантами, сертифікатами, відгуками, отриманими аспірантом за різні види робіт.

Розділи портфоліо можуть бути доповнені аспірантом, що має місце в реальній практиці. Так, крім запропонованих розділів, аспіранти можуть доповнити таким розділами як: «Аналіз причин невдач», «Фактори успіху», «Мої досягнення», «Проектовані зміни моєї НДР», «Бар'єри при оформленні результатів НДР», «Позитивні зміни в моєму навчанні» тощо.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Уведення портфоліо при навчанні в аспірантурі дозволить виявити цілий ряд додаткових педагогічних ефектів, головним з яких є ефект особистісно орієнтованого підходу, що передбачає прагнення аспірантів представити власні можливості і результати як вчених-дослідників так і викладачів вищої школи. Використання портфоліо дозволить індивідуалізувати процес навчання, створивши умови для вироблення аспірантами власної освітньої траєкторії, вибору оптимального варіанту навчання, виходячи із паспорту його наукової спеціальності, сформувати у аспірантів уявлення про навчання в аспірантурі як комплексний, багатогранний процес розвитку дослідницьких, пізнавальних, комунікативних та рефлексивних можливостей особистості.

Джерела та література

1. Дем'яненко Н. М. Педагогічний університет в інноваційному соціально-економічному середовищі / Н. М. Дем'яненко // Історико-педагогічні студії. – 2013. – Вип. 6-7. – С. 34-39
2. Куку С. Ю. Електронні портфоліо та веб-портфоліо / С. Ю. Куку // Наукові записки НаУКМА ; том 73: Комп'ютерні науки. – 2007. – С. 23-26.
3. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=825538
4. Пічкур М. О. Метод “Портфоліо” як засіб формування рефлексивної культури майбутнього дизайнера / М. О. Пічкур. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/579/1/%.pdf>

5. Свет О. Портфоліо як засіб моніторингу процесу підготовки майбутнього вчителя / О. Свет. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2009_1/files/ped_01_09_Svet.pdf

6. Фільо І.Є. Технологія Е-портфоліо в професійній підготовці інженерних фахівців / І.Є. Фільо // Теорія та методика електронного навчання: зб. наук.праць. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НметАУ, 2011. – Вип. 11. – 409 с.

7. Bateson, D. (1994). Psychometric and philosophic problems in "authentic" assessment: Performance tasks and portfolios. Alberta Journal of Educational Research, 40 (2), p. 233-245.

References

1. Demyanenko N.M. Normal University in innovative socio-economic environment / N. Demyanenko // Historical and pedagogical studies. - 2013 - Vol. 6-7. - P. 34-39

2. Cook S.Y. Electronic Portfolios and WebPortfolio / S.Y. Cook // Scientific notes NaUKMA; Volume 73: Computer science. - 2007. - P. 23-26.

3. National Doctrine of Education [Electronic resource]. – Access: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=825538

4. Pichkur M.O. method "Portfolio" as a form of reflective culture of the future designer / M.O. Pichkur. [Electronic resource] - Access: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/579/1/%.pdf>

5. Svet O. Portfolio as a means of monitoring the process of preparing future teachers / O. Svet. [Electronic resource] - Access: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2009_1/files/ped_01_09_Svet.pdf

6. Filho I.E. Technology E-portfolio in the training of engineering specialists / I.E. Filho // Theory and methods of e-learning: Coll. Science. works. - Krivoy Rog: NMetAU Publishing Division, 2011. - Vol. 11 - 409 p.

7. Bateson, D. (1994). Psychometric and philosophic problems in "authentic" assessment: Performance tasks and portfolios. Alberta Journal of Educational Research, 40 (2), p. 233-245.

Томашевская И. Портфолио как средство мониторинга исследовательских компетентностей аспирантов. Современные проблемы подготовки и аттестации кадров высшей квалификации в аспирантуре предусматривают поиск путей контроля за качеством и уровнем подготовки аспиранта, за формированием его исследовательских компетентностей. Эффективным механизмом диагностики и оценки подготовки аспирантов является портфолио, одновременно выступая и составной частью самооценки – рефлексии соискателя относительно процесса и результатов исследования.

Ключевые слова: подготовка кадров высшей квалификации, портфолио, компетенции, компетентность, исследовательские компетентности, личностно ориентированный подход.

Tomashevs'ka I. Portfolios as a Tool of Monitoring Research Competences of PhD Candidates. Current problems connected with doctoral training and PhD candidates' certification within the new doctorate necessitate searching for the new ways of quality assurance and monitoring their research competencies evolution. There are many ways to carry out high quality monitoring and evaluation with innovative tools and instruments, among which the portfolio is considered as highly effective one simultaneously being a part of a candidate's self-esteem and promoting his or her reflection of the research process and its results.

Keywords: PhD candidates training, portfolio, competencies, competence, research competences, person centered approach.

УДК 001.8

Оксана Усова, Олександр Сологуб –
Східноєвропейський національний університет імені
Лесі Українки (м. Луцьк)

Деякі аспекти виконання якісного наукового дослідження

В статті розглянуто проблему якості виконання наукових досліджень. Аналіз науково-методичної літератури виявив, що методології досліджень приділяється мало уваги, а оцінка їх носить суб'єктивний